

Rozdział 1
Relacje gospodarcze Unii Europejskiej
z Chińską Republiką Ludową

(Patrycja Dąbrowska)

Patrycja Dąbrowska

Niniejszy tekst przedstawia relację Unii Europejskiej z Chińską Republiką Ludową w kontekście gospodarczym. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że w ostatnich latach, zwłaszcza od początku XXI w., na arenie międzynarodowej wyraźnie widać coraz szybciej wzrastającą potęgę handlową Państwa Środka. Z tej przyczyny stosunki gospodarcze Unii Europejskiej z tym krajem, niegdyś uznawanym za słabo rozwinięty, w ostatnich latach przybrały na intensywności.

W rozdziale poruszone zostaną kwestie charakterystyki relacji, najważniejszych obecnie zależności w wymianie handlowej, a także problemy wynikające z różnic gospodarczych i politycznych, z uwzględnieniem zagadnienia chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). Cezurą czasową dla zakresu pracy stał się rok 2001, czyli rok przystąpienia ChRL do Światowej Organizacji Handlu (WTO), gdyż od tego momentu wzajemne relacje zintensyfikowały się najbardziej, dzięki liberalizacji handlu. Liberalizacja ta ma też jednak swoje wady, o czym szerzej na kolejnych stronach tekstu.

1.1. Charakterystyka i rozwój relacji

Chińska Republika Ludowa jest obecnie drugim najważniejszym partnerem handlowym Unii Europejskiej po Stanach Zjednoczonych, Unia w relacjach handlowych Państwa Środka zajmuje zaś miejsce pierwsze¹. O intensyfikacji wzajemnych stosunków gospodarczych można mówić od początku XXI w., zwłaszcza od momentu, gdy Chiny stały

---

¹ *Zrozumieć politykę Unii Europejskiej. Handel*, www.publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/9a2c5c3e-0d03-11e6-ba9a-01aa75ed71a1, s. 1 [data dostępu: 10.09.2018].

się członkiem Światowej Organizacji Handlu w 2001 r.² Wydarzenie to stało się pewnego rodzaju przełomem we wzajemnych relacjach, o czym będzie mowa później.

Po przemianach gospodarczych obu aktorów sceny politycznej w ostatnich latach widać, że wzajemne kontakty na płaszczyźnie ekonomicznej są równie istotne, jak te na gruncie politycznym, a nawet obie płaszczyzny wpływają na siebie nawzajem. O stosunkach gospodarczych Unia Europejska – Chińska Republika Ludowa mówi się w literaturze jako o stosunkach strategicznych³, ze względu na ogromny potencjał i potęgę gospodarczą stron (widoczną zwłaszcza w tempie rozwoju gospodarki chińskiej w ostatnich latach) oraz na fakt, że strony mogą być też dla siebie konkurencyjnym zagrożeniem.

Od początku XXI w. na arenie międzynarodowej coraz wyraźniej widać było efekty transformacji gospodarczej po latach borykania się z efektami niszczącej rewolucji kulturalnej. Transformacja ta zasługuje na większe zainteresowanie ze względu na swój bezprecedensowy charakter i stosunkowo wczesny moment, w jakim się rozpoczęła – o przemianach gospodarczych w Państwie Środka mówi się mianowicie już od 1979 r., a więc średnio dekadę wcześniej niż w przypadku innych państw komunistycznych⁴. Ponadto transformacja ta odbywała się nie skokowo, jak chociażby w krajach Europy Wschodniej, ale etapami, stopniowo. Ostatecznie połączyła też dwa twory przez wielu uczonych (również chińskich) uznawane za niemożliwe do pogodzenia. Jedną z największych światowych gospodarek wyrosła na gruzach zrujnowanego komunistycznego państwa, dzięki połączeniu ustroju socjalistycznego z regułami gospodarki rynkowej⁵. Celem transformacji gospodarczej ChRL było też wprowadzenie w życie idei zrównoważonego rozwoju regionalnego, dzięki któremu szanse wschodnich i zachodnich regionów Chin oraz ich sytuacja gospodarcza miały zostać wyrównane. W ramach polityki *Go West Policy*, stawiającej na aktywizację słabiej rozwiniętych regionów zachodnich oraz polityki otwarcia na świat, która była jednym z etapów przemian gospodarczych, utworzono Specjalne Strefy Ekonomiczne

2 Pełna lista członków dostępna na: www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (data dostępu: 2.06.2017).

3 *Zrozumieć politykę Unii Europejskiej...*, s. 13.

4 J. Fornalczyk, *Transformacja gospodarcza współczesnych Chin*, [w:] *Współczesne Chiny. Kultura. Polityka. Gospodarka*, red. M. Pietrasiak, Łódź 2005, s. 193.

5 *Ibidem*, s. 194.

ne i zachęcano inwestorów zagranicznych do lokowania kapitału w tych właśnie regionach, aby w ten sposób wspomóc ich rozwój i zmniejszyć różnice gospodarcze w kraju⁶.

Dziesięciolecia przemian w duchu reform Deng Xiaopinga⁷ i zasad gospodarki rynkowej przyniosły Chińskiej Republice Ludowej duży wzrost PKB, a także rozwój produkcji i ogromny wzrost eksportu, który dziś jest głównym filarem potęgi handlowej kraju. Według danych z 2016 r. Chińska Republika Ludowa po raz pierwszy od 130 lat uplasowała się wyżej niż Stany Zjednoczone w kategorii „największa gospodarka świata”. Zajmuje pierwsze miejsce – wyprzedza USA pod względem wysokości PKB mierzonego parytetem siły nabywczej od 2014 r.⁸ Dane te pokazują, w jak szybkim tempie rosła gospodarka tego kraju w ostatnim dziesięcioleciu (warto przypomnieć, że jeszcze w 2005 r. gospodarka Chin była dwa razy słabsza od amerykańskiej, a prognozy zapowiadały, że wydarzenia, o których mowa, nastąpią co najmniej sześć lat później)⁹.

Kolejnym wskaźnikiem ogromnego sukcesu Chin, który stał się jednocześnie źródłem intensyfikacji stosunków z Unią Europejską, jest dwudziestokrotny wzrost dochodu narodowego ChRL w ciągu trzydziestu lat. Stanowi to ewenement na skalę światową¹⁰. Liczba ludzi żyjących na skraju ubóstwa spadła z 85% w roku 1984 do poniżej 15% obecnie. Do klasy średniej należą dziś ok. 350 mln obywateli.

Mimo sukcesów nierówności społeczne są wciąż duże, występują też zagrożenia związane z rynkiem nieruchomości, które mogą doprowadzić do kryzysu ekonomicznego lub wysokiego poziomu migracji¹¹.

Na podstawie wymienionych przesłanek oraz w związku z prawdopodobieństwem wystąpienia niepokojów społecznych w przypadku kryzysu ekonomicznego prognozują, że w następnych latach zawrotny wzrost gospodarczy na poziomie 10%¹² może, w najmniej optymistycznych scenariuszach, spaść nawet do 3–4%¹³. Nie zmienia to faktu, że dziś na arenie

6 *Ibidem*, s. 198.

7 Promotor reform gospodarczych lat 80.

8 D. Kluska, *Analiza chińskiej gospodarki*, www.analizy.investio.pl (data dostępu: 22.05.2017).

9 *Ibidem*.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*.

12 A. Gwiazda, *Globalna ekspansja gospodarcza Chin*, Bydgoszcz 2013, s. 25.

13 D. Kluska, *op. cit.*

międzynarodowej żadne państwo czy organizacja nie może pozwolić sobie na lekceważenie Chin. Skłania to również Unię Europejską do pogłębiania relacji gospodarczych łączących obie strony.

Od początku zacieśniania relacji handlowych między stronami do głosu dochodziły też kwestie polityczne, wspieranie reform gospodarczych łączyło się bowiem z chęcią propagowania wartości europejskich, takich jak na przykład demokracja czy prawa człowieka¹⁴. Nie spotkało się to z entuzjazmem ze strony chińskiej, wzrost gospodarczy Państwa Środka wiąże się bowiem z powiększaniem potencjału krajowego i pozostawianiem części żywotnych gałęzi przemysłu kontroli państwowej¹⁵, a nie, co aprobowałaby Unia, liberalizacją polityczną i poszanowaniem szerokiej wolności obywatelskiej¹⁶.

Początków relacji unijno-chińskich upatrywać należy już w czasach funkcjonowania Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, kiedy to w roku 1978 między EWG a Chinami podpisana została pierwsza umowa handlowa, w wyniku której nawiązano stosunki gospodarcze oraz powołano Wspólny Komitet ds. Współpracy Handlowej¹⁷. Rok później podpisano umowę regulującą handel tekstyliami. Na mocy powyższych porozumień Chińska Republika Ludowa została też objęta Generalnym Systemem Preferencji, w ramach którego jako państwo słabo rozwinięte otrzymała wolny od ceł dostęp do rynku wspólnotowego¹⁸. Natomiast w roku 1985 dokument ten został zastąpiony przez Porozumienie w sprawie Handlu i Współpracy Gospodarczej, które wspierało intensyfikację wymiany handlowej i poszerzanie współpracy na polu ekonomicznym¹⁹. Jak wspomniano, przełomowym momentem w relacjach obu stron było wstąpienie Państwa Środka do WTO 1 grudnia 2001 r. Od tego momentu wymiana gospodarcza przybierała na intensywności, gdyż akcesja Chin wymagała podpisania z Unią umowy bilateralnej w sprawie warunków, na jakich miałyby się odbyć ich przystąpienie do Organizacji²⁰. Umowa stowarzyszeniowa między WTO

14 Wiązane tradycyjnie również z prawami pracowników.

15 M. Pietrasiak (red.), *op. cit.*, s. 194.

16 P.J. Borkowski, Ł. Zamecki, *Relacje Unia Europejska – Chińska Republika Ludowa. Uwarunkowania wewnętrzne i międzynarodowe*, Warszawa 2012, s. 82.

17 T. Sporek, *Analiza stosunków handlowych pomiędzy Chińską Republiką Ludową a Unią Europejską*, „Studia Ekonomiczne” 2012, nr 123, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, s. 21–40.

18 *Ibidem*, s. 1.

19 *Ibidem*, s. 2.

20 Szerzej na temat procesu akcesyjnego zob. oficjalna strona WTO, www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org3_e.htm#join (data dostępu: 2.06.2017).

a ChRL podpisana została w 1999 r., natomiast po negocjacjach między Pekinem a Brukselą w roku 2000 podpisano umowę dwustronną UE – ChRL²¹. Wydarzenia te doprowadziły do rozwoju powiązań gospodarki chińskiej z rynkiem światowym, a co za tym idzie – również z rynkiem unijnym. Zwiększenie intensywności tychże stosunków wprowadziło relację Bruksela – Pekin na nowe tory.

Znaczenie Chin wzrosło też w czasie kryzysu gospodarczego w latach 2008–2010. Aktywna reakcja na przejawy kryzysu zarówno Unii, jak i Państwa Środka doprowadziła do wspólnego wyrażenia sprzeciwu wobec praktyk protekcyjnych i podjęcia tematu szerszego otwarcia rynku na wymianę handlową – te działania uznano za remedium na kryzys²². Strategiczne stosunki unijno-chińskie stały się po raz kolejny obiektem szerszego zainteresowania w 2013 r., kiedy to zapowiedziano negocjacje w sprawie kompleksowej umowy inwestycyjnej między Unią Europejską a Chinami. Umowa ta przewidywać miała stopniową liberalizację dotyczącą możliwości inwestowania i zniesienie ograniczeń dla inwestorów na rynkach zainteresowanych podmiotów²³.

Kolejnym krokiem w rozwoju wzajemnych relacji był komunikat Komisji Europejskiej z 22 czerwca 2016 r. W dokumencie tym Wysoki Przedstawiciel Unii ds. Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa oraz Komisja Europejska określiły plan rozwoju stosunków Unii Europejskiej z Chińską Republiką Ludową na następne pięć lat. Podkreślono, że wzajemne relacje muszą opierać się na podziale odpowiedzialności i precyzyjnym określeniu stosunków. Główny element dokumentu stanowiło określenie możliwości rozwoju wzajemnych relacji w kontekście szeroko rozumianego pobudzania rozwoju gospodarczego w Europie. Należy się tu skupić na tworzeniu nowych miejsc pracy oraz umożliwieniu przedsiębiorcom europejskim łatwiejszego dostępu do rynku chińskiego. Aby osiągnięcie celu stało się możliwe, konieczne jest zawarcie kompleksowej umowy inwestycyjnej oraz podjęcie wspólnych działań, na przykład w zakresie badań i innowacji. Taka umowa mogłaby też stać się przyczynkiem do umowy o wolnym handlu. Nie sposób jednak

21 *China Accession to the World Trade Organization. National and International Perspectives*, H. Holbig, R. Ash (eds.), London 2002, s. 75.

22 J.M. Fischer (ed.), *op. cit.*, s. 199.

23 Dyrekcja Generalna Komisji Europejskiej ds. Komunikacji Społecznej, *Zrozumieć politykę Unii Europejskiej. Handel*, www.publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/9a2c5c3e-0d03-11e6-ba9a-01aa75ed71a1 (data dostępu: 10.09.2018).

zintensyfikować takiej współpracy bez odpowiedniej sieci połączeń komunikacyjnych i cyfrowych na kontynencie eurazjatyckim, które ułatwiają wzajemne kontakty.

Żądanie wzajemności w warunkach dostępu do rynku (*reciprocity*) jest ważnym postulatem UE w relacjach z Chinami²⁴.

Dzisiejsze stosunki gospodarcze oprócz wspomnianych wyżej porozumień opierają się na szerokim dialogu, który obejmuje zagadnienia zarówno czysto ekonomiczne, jak i związane z ochroną środowiska, bezpieczeństwa żywności czy konkurencyjności i ochrony własności intelektualnej. Poruszane są też kwestie wymiany naukowej i technicznej oraz społeczeństwa informacyjnego, które w czasach gwałtownego postępu technologicznego zaczynają być elementem wymiany gospodarczej, chociażby ze względu na e-commerce, do którego rozwoju zachęcano również w toku dialogu. Unia Europejska i Chińska Republika Ludowa są dla siebie konkurencyjne, co może być czynnikiem pobudzającym wzajemną wymianę, ale też elementem stwarzającym potencjalne zagrożenie, jeśli konkurencja ta stanie się zbyt duża. Przed takim obrotem spraw również ustrzec mają dialogi sektorowe, w dzisiejszych czasach skupione zwłaszcza na odnawialnych źródłach energii i podwyższaniu standardów produkcyjnych²⁵. Ostatnie zagadnienie nabiera znaczenia w kontekście konkurencyjności w regionie Afryki, którą Chiny od kilku lat są zainteresowane ze względu na surowce naturalne. Chiny jako inwestor w Afryce okazują się ogromnym konkurentem dla Unii Europejskiej również ze względu na swoje mniej restrykcyjne podejście do inwestycji i standardów produkcyjnych²⁶. Aby uniknąć ewentualnego konfliktu, relacje gospodarcze Unii Europejskiej z Chinami traktuje się wciąż jako jedne z najważniejszych. Jak widać, nie bez powodu nazwane są zresztą strategicznymi – wszystko po to, by oprócz rozwoju wzajemnej wymiany możliwa była też pewnego rodzaju kontrola nad kształtem, jaki mogą przybrać te stosunki.

.....
24 Na podstawie: Komisja Europejska – komunikat prasowy, *Unia Europejska stawia na ambitne stosunki z Chinami*, Bruksela, 22.06.2016.

25 Więcej informacji na: www.ec.europa.eu/environment/efe/themes/international-issues/europe-and-china-40-years-working-together_en (data dostępu: 2.06.2017).

26 J.M. Fischer (ed.), *op. cit.*, s. 205. Zob. też: *China in Africa*, www.cfr.org/background/china-africa (data dostępu: 2.06.2017).

1.2. Struktura wymiany handlowej UE – ChRL

Unijno-chińska wymiana handlowa osiągnęła imponujące rozmiary. Według danych Eurostatu za rok 2016 Chińska Republika Ludowa jest pierwszym partnerem Unii Europejskiej pod względem importu²⁷, natomiast drugim pod względem eksportu – dzięki temu Chiny zajmują również drugą pozycję, jeżeli chodzi o ogólną wymianę handlową. Oznacza to, że import z Chin stanowi dzisiaj ponad 20%²⁸ ogółu importu Unii, eksport zaś 9,7%. Ogół wymiany handlowej to prawie 15% całego handlu Unii Europejskiej²⁹ – ponad 514 mld euro. Obecny bilans handlowy między Państwem Środka a Unią wynosi ponad – 174 mld euro, a więc problem deficytu handlowego jest poważny. Zostanie on szerzej opisany w dalszej części niniejszej publikacji. Nie zmienia to jednak faktu, że eksport unijny do Chin rośnie szybciej aniżeli import³⁰.

Powyższe dane wydają się jeszcze istotniejsze, gdy przypomni się wskaźniki sprzed dwudziestu lat, które dobrze pokazują rozwój tych relacji. W roku 1996 wartość ogółu obrotu wynosiła 45 miliardów euro³¹, zatem w ciągu minionych dwóch dekad wzrosła ponad dwudziestokrotnie. Na pojawienie się tak dużej różnicy niezaprzeczalny wpływ miało opisywane wyżej wstąpienie Chińskiej Republiki Ludowej do WTO, co pociągnęło za sobą stopniową liberalizację handlu i rozwój sieci powiązań rynku unijnego z chińskim. Bez wpływu na te relacje nie pozostawał również wspomniany kryzys gospodarczy – wtedy poziom eksportu do Chin wzrósł, natomiast poziom eksportu chińskiego do krajów członkowskich Unii spadł, co pozwoliło na zatrzymanie przyrostu deficytu handlowego (choć i tak jest on istotnym elementem wzajemnych relacji). Zobaczmy, jak obecnie kształtuje się zależność między importem a eksportem (wykres 1).

Na wykresie 1 widać, że w ostatnich 15 latach wymiana handlowa odnotowuje generalny wzrost, zwłaszcza w sferze importu. Zauważyć można również spadek wielkości deficytu handlowego w odniesieniu do całości wymiany handlowej.

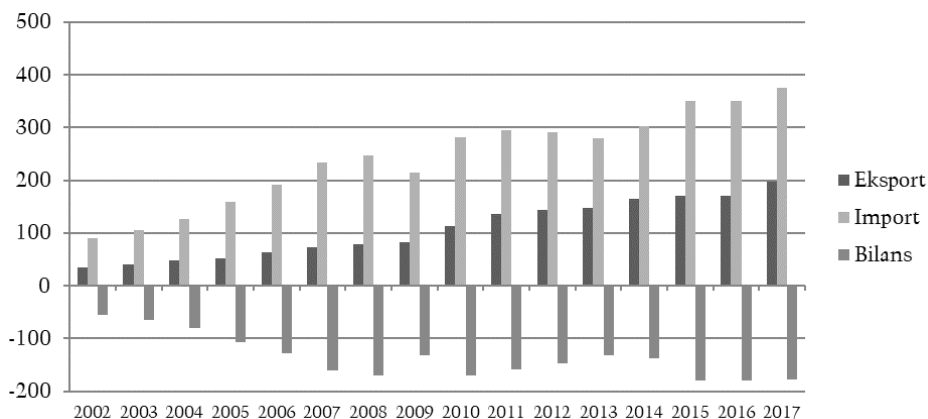
27 Wyrzuciła Stany Zjednoczone w 2010 r. A. McCaleb, *China's changing competitiveness: Shaking up or waking up the European Union?*, Warszawa 2014.

28 Dokładnie 20,2%. Dane na podstawie: www.ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/statistics/ (data dostępu: 9.06.2017).

29 14,9%; *ibidem*.

30 T. Kamiński, *op. cit.*, s. 70.

31 *ibidem*.

Wykres 1. Wymiana handlowa UE-ChRL w latach 2002–2017 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na bazie danych Eurostatu.

Wstąpienie Chińskiej Republiki Ludowej do WTO nie jest też jedynym powodem wzrostu wymiany handlowej tego kraju z Unią Europejską, choć jest to z pewnością kamień milowy w intensyfikacji obrotu handlowego między stronami. W ostatnich latach na taki rozwój relacji składał się też szereg innych czynników. Za wzrost eksportu do Chińskiej Republiki Ludowej odpowiadają wysokie tempo wzrostu PKB w Państwie Środka, utrzymujące się przez lata na poziomie ok. 10%, a także wzrost współpracy międzykorporacyjnej i ułatwiony dostęp firm europejskich do rynku chińskiego³². Import z Chin również wzrósł, co ma swoje przyczyny w kilku zjawiskach. Jednym z nich są zależności między chińskim yuanem (*renminbi*), dolarem amerykańskim i euro. W poprzednich latach kurs wymiany yuana na euro był korzystniejszy aniżeli na dolara (odnotowano jego deprecjację wobec yuana). Było to korzystne dla chińskich eksporterów, którzy przez zmniejszenie konkurencyjności swoich produktów na rynku amerykańskim zwrócili uwagę na potencjał na rynku wspólnotowym³³. Potencjał ten wiązał się również z powiększeniem liczby członków Unii Europejskiej w 2004, 2007 i 2013 r. Jak wiadomo, w tym czasie liczba członków Unii wzrosła kolejno o dziesięć, dwa i jedno państwo, co znacząco powiększyło wspólnotowy rynek i jeszcze bardziej uatrakcyjniło go dla eksporterów chińskich. Rozszerzenie UE powiększyło liczbę konsu-

32 T. Sporek, *op. cit.*, s. 12.

33 *Ibidem*.

mentów na rynku europejskim o ponad 20%³⁴. Pod względem struktury towarowej według danych na rok 2017 w imporcie największy udział mają maszyny i urządzenia transportowe (tabela 1).

Tabela 1. Struktura importu towarów chińskich do UE (dane w mln euro)

Maszyny i urządzenia transportowe	195,018	52,03%
Tekstylia	39,021	10,41%
Chemikalia	18,228	4,86%
Produkty spożywcze	7,665	2,04%
Paliwa	3,601	0,96%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska, *European Union trade with China*, www.ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/statistics/ (data dostępu: 10.09.2018).

Co ciekawe, dane te są niezgodne z powszechnym stereotypowym postrzeganiem chińskiego udziału w rynku europejskim. W świadomości konsumentów import z Chińskiej Republiki Ludowej to często wyłącznie wątpliwej jakości odzież i żywność niewiadomego pochodzenia. Okazuje się jednak, że wymiana handlowa między stronami jest o wiele bogatsza i opiera się w głównej mierze na produktach wysoko przetworzonych, które zazwyczaj utożsamiane są z produkcją japońską czy koreańską. Nie umniejsza to roli tych dwóch producentów na rynku, jednak wskazuje, że mimo wartkiego rozwoju wzajemnych relacji handlowych na poziomie społeczeństwa świadomość znaczenia tych kontaktów jest wciąż niewielka, a Państwo Środka często postrzega się jako biedny rozwijający się kraj-producenta.

Jeżeli zaś chodzi o eksport do Chin, to w strukturze towarowej również dominują maszyny i urządzenia (tabela 2).

Tabela 2. Struktura eksportu towarów unijnych do Chin (dane w mln euro)

Maszyny i urządzenia	107,570	54,27%
Chemikalia	25,058	12,64%
Produkty spożywcze	16,701	8,43%
Paliwa	13,653	6,89%
Tekstylia	2,864	1,45%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska, *European Union trade with China*, www.ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/statistics/ (data dostępu: 10.09.2018).

.....
34 *Ibidem*, s. 13.

Tabela 2 może obrazować powody takiego stereotypowego postrzegania wzajemnej wymiany. W głównych gałęziach przemysłu biorących udział w eksporcie do Chin żywność i tekstylia zajmują niską pozycję. Przyczyn można upatrywać w nieco hermetycznej kulturze chińskiej. Słowo „hermetyczny” w obliczu ogólnego trendu globalizacji światowej kultury (postępująca od lat unifikacja zdobyczy kultur różnych cywilizacji) zdaje się trochę nie na miejscu, jednak w przypadku Chińskiej Republiki Ludowej widoczne jest szczególne umiłowanie tradycji i respekt żywiony dla rodzimych zwyczajów. Przekładać się to może również na tak powszednie zagadnienia jak kulinaria – zamiłowanie do kuchni chińskiej łączy się tu z nieufnością czy niechęcią wobec produktów nieznanymi, czyli europejskimi. To z kolei może wpływać na brak zainteresowania produktami spożywczymi rynku wspólnotowego, a więc na niski poziom eksportu w tej dziedzinie. Co interesujące, coraz większe znaczenie we wzajemnym obrocie handlowym mają telefony komórkowe, gry wideo i sprzęt komputerowy. Takie produkty były domeną Japonii i Korei Południowej. Silna pozycja tych państw nadal zdaje się być niezachwiana na rynku światowym, jednak firmy chińskie również zdobywają coraz większą popularność.

Na przykładzie firm takich jak Huawei lub Xiaomi widać coraz większe zainteresowanie produktami chińskich producentów. Otrzymują one dobre opinie użytkowników. Dla przykładu kamera sportowa chińskiej firmy Xiaomi jest według recenzji dobrym, a może nawet lepszym (niska cena) zamiennikiem znanej na świecie marki GoPro. Mówi się nawet, że pod względem ilości funkcji wyprzedza swoją amerykańską konkurentkę³⁵. Być może jesteśmy właśnie świadkami początku szturm marki na rynki światowe chińskich nowych technologii, które swoim potencjałem będą w stanie wyprzedzić japońskich i koreańskich gigantów.

Jeżeli zaś pod uwagę wziąć udziały krajów członkowskich Unii w wymianie handlowej, to w ostatnich latach największymi graczami były Niemcy, które zajmowały czołowe miejsce zarówno w eksporcie, jak i w imporcie. Inne kraje liczące się w tej wymianie to kraje o wysokim potencjale gospodarczym, a więc Francja, Wielka Brytania czy Holandia. Dwa ostatnie duże znaczenie miały zwłaszcza w dziedzinie importu.

W dobie globalizacji i pomysłu ściślejszych powiązań handlowych między Unią Europejską a Azją znaczenie ma też koncepcja Nowego

---

35 Oceny internetowych użytkowników są korzystne dla produktu Xiaomi, www.spidersweb.pl/2017/02/xiaomi-yi-4k.html (data dostępu: 11.06.2017).

Jedwabnego Szlaku (nowa sieć powiązań komunikacyjnych kontynentu euroazjatyckiego ułatwiająca wymianę handlową i szersze powiązania w myśl pierwotnego Jedwabnego Szlaku sprzed wieków, który był głównym traktem handlowym między kontynentami, i nowej koncepcji Pekinu „Pasa i Szlaku” – *One Belt, One Road*³⁶). Koncepcja ta, która w zamyśle ma być dobrodziejstwem dla przemysłu zarówno Europy, jak i Azji, budzi też u niektórych europejskich badaczy wiele wątpliwości. Wytykają oni błędy w organizacji połączeń komunikacyjnych, tworzących pewne problemy w państwach, przez które przebiegają. Chodzi tutaj na przykład o wyłączenie tych państw z procesu decyzyjnego w sprawach związanych z rozwojem koncepcji, wykorzystywanie ich surowców bez odpowiednich rekompensat, a także brak poszanowania dla reguł konkurencji czy straty materialne ludności i wyniszczenie krajobrazu w związku z budową dróg³⁷.

1.3. Problemy we wzajemnym obrocie handlowym

Problem nadmiernego chińskiego eksportu, o którym jest na arenie międzynarodowej najgłośniejszy, powoduje zalew produktów z Państwa Środka na rynku europejskim, co skutkuje deficytem handlowym Unii w obrocie handlowym z Chińską Republiką Ludową. Dzieje się tak ze względu na różnice w procesie produkcyjnym między producentami unijnymi a chińskimi. Efektem jest wciąż rosnący udział Chin w rynku światowym, a spadający udział Unii, czyli rosnąca konkurencyjność Chin³⁸. Eksporterzy z Państwa Środka przewagą konkurencyjną zdobywają przede wszystkim dzięki bogatemu zapleczu siły roboczej, która jest w stanie szybciej wytwarzać produkty niższym kosztem. Sprawdza się to zwłaszcza w przypadku produkcji tekstyliów czy obuwia³⁹, i może właśnie w wyniku takiego rozlokowania potencjału produkcyjnego w Europie tak silny jest stereotyp produktu *made in China*.

Początek problemów z deficytem handlowym przypada na okres, w którym ChRL dołączyła do Światowej Organizacji Handlu, i jest

36 Szerzej zob. T. Fallon, *The New Silk Road: Xi Jinping's Grand Strategy for Eurasia*, „American Foreign Policy Interests” 2015, vol. 37.

37 Szerzej zob. *Nowy jedwabny szlak: gigantyczna inwestycja i duże wątpliwości*, www.dw.com/pl/nowy-jedwabny-szlak-gigantyczna-inwestycja-i-du%C5%BCe-w%C4%85tpliwo%C5%9Bci/a-38866443 (data dostępu: 11.06.2017).

38 Szerzej zob. A. McCaleb, *op. cit.*

39 T. Kamiński, *op. cit.*, s. 79.

następstwem liberalizacji handlu z tym państwem. Bezpośrednio po przystąpieniu Chin do WTO deficyt kształtował się na poziomie ok. 44%, w latach kryzysu gospodarczego 2008–2010 powiększył się do ponad 50%, by w ostatnich latach spaść do niemal 30%⁴⁰, co jest zasługą wspomnianego rozwoju eksportu z UE do Chin. Dziś ponownie obserwujemy wzrost deficytu handlowego, który według danych Eurostatu osiągnął w roku 2016 poziom 180 mln euro⁴¹. Z państw członkowskich Unii największy deficyt odnotowały Holandia i Wielka Brytania. Co ciekawe, w tym samym czasie jedynie Finlandii i Niemcom udało się osiągnąć nadwyżkę handlową⁴². Deficyt handlowy Polski z Chińską Republiką Ludową wynosi około 11,3 mld euro, podczas gdy eksport do Chin stanowi w Polsce jedynie 1% ogółu, a import 7,5%⁴³. Już w pierwszych latach po wstąpieniu ChRL do WTO Unia Europejska zaczęła obawiać się napływu chińskich produktów na rynek wspólnotowy. Skutkowało to nałożeniem szeregu ograniczeń protekcyjnych na importowane dobra. Ogółem ograniczeniami antysubsydjnymi i przeciwdziałającymi dumpingowi objęto 45 typów produktów, w tym nawet proste produkty codziennego użytku, takie jak plastikowe torebki⁴⁴.

W pewnych przypadkach jednak te zabiegi okazują się nieskuteczne ze względu na szczególny podział administracyjny Chin. Jak wiadomo, Państwo Środka podzielone jest na prowincje, regiony autonomiczne oraz dwa Specjalne Regiony Administracyjne, Hongkong i Makau, charakteryzujące się bardzo dużą autonomią. W obrocie handlowym nie są one jednak traktowane jako terytorium kontynentalnych Chin, co pozwala na obejście cel i ograniczeń, jeśli towar eksportowany jest z tych właśnie terenów⁴⁵. Takie działania protekcyjnych budzą wątpliwości, także ze strony poszczególnych państw członkowskich, jeśli dotyczą na przykład gałęzi przemysłu, które nie są u nich tak dobrze rozwinięte jak w Państwie Środka, i ograniczenia mogłyby się wiązać z poniesieniem wyższych kosztów niż w przypadku napływu na rynek produktów z Chin, lub jeśli oceniają one nałożone ograniczenia jako sprzeczne z filozofią WTO⁴⁶.

.....
40 *Ibidem*, s. 80.

41 *Rekordowy deficyt handlowy z Chinami*, www.pb.pl/rekordowy-deficyt-handlowy-z-chinami-836621 (data dostępu: 12.06.2017).

42 *Ibidem*.

43 *Ibidem*.

44 Szerzej zob. T. Kamiński, *op. cit.*, s. 82 i nast.

45 *Ibidem*.

46 Szerzej zob. *ibidem*.

Nieprzerwanie w stosunkach handlowych Unii Europejskiej z Chińską Republiką Ludową powraca też problem niskich standardów produkcyjnych w Chinach; różnice te widoczne są zwłaszcza w porównaniu do rynku europejskiego, gdzie wspomniane standardy są zazwyczaj przedmiotem dużej uwagi. Widać tu wyraźnie, jak zazębiają się wszystkie opisywane wyżej problemy. Niskie standardy produkcyjne oznaczają niskie koszty, co przekłada się na wysoki eksport do krajów członkowskich Unii – to zaś skutkuje rosnącym deficytem handlowym. Niskie standardy stają się szczególnie rażące w obliczu światowego zainteresowania problematyką ochrony środowiska – najdobitniej manifestują się właśnie w nadmiernej eksploatacji środowiska naturalnego w procesie produkcyjnym. Niskie koszty oznaczają w tym przypadku zbyt duże, nie zrównoważone wykorzystanie surowców naturalnych, przesadną emisję gazów cieplarnianych i nieefektywną gospodarkę odpadami. Większa dbałość o ochronę środowiska mogłaby jednak oznaczać spadek wydajności, a przez to konkurencyjności chińskiej gospodarki⁴⁷. Problem ten przekłada się bezpośrednio na jakość czy nawet bezpieczeństwo produktów chińskich, które w ostatnich latach stanowiły dużą część towarów wycofanych ze sprzedaży w Europie, ze względu na niezachowanie warunków sanitarnych⁴⁸. Niskie koszty wynikają również z gorszych, w porównaniu z europejskimi, warunków pracy i nieprzestrzegania praw pracowniczych w ramach międzynarodowych konwencji, których Państwo Środka nadal nie przyjęło⁴⁹. Ten aspekt budzi szczególne wątpliwości, ze względu na swój dyskusyjny etycznie charakter, zwłaszcza w obliczu nastawionej na ochronę praw człowieka oraz realizację jego wolności i godności Unii Europejskiej. Mimo że temat ten poruszany jest w dialogu stron, radykalne posunięcia w tej dziedzinie mogłyby znacząco naruszyć swoistą równowagę wzajemnych stosunków, a rychłe zakończenie nieporozumień w najbliższym czasie raczej nie nastąpi.

1.4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ)

W poprzednich podrozdziałach zasygnalizowano, że relacje gospodarcze Unii Europejskiej z Chinami nie zawsze oznaczały jedynie korzyści dla stron i że nie są one wcale pozbawione wyzwań. W podrozdziale tym

47 *Ibidem*, s. 98 i nast.

48 *Ibidem*, s. 100.

49 *Ibidem*, s. 98.

poruszone zostanie również zagadnienie BIZ, ponieważ i ono budzi nie lada kontrowersje. Wiąże się ono z problemem nieuczciwej konkurencji, a także nadmiernego napływu chińskiego kapitału na rynek europejski, co oznacza straty dla przedsiębiorstw w Europie lub nawet potencjalną sinizację pewnych przedsiębiorstw rynku wspólnotowego. Przykłady takich działań znajdziemy chociażby w Niemczech, gdzie problem chińskich przejęć zyskuje na powadze.

Tak jak cała wymiana handlowa między Unią a Chińską Republiką Ludową w ostatnich latach wzrastała, tak i chińskie inwestycje w Europie w tym czasie przeżywają prawdziwy *boom*. Pierwsze rekordy padły w roku 2015, kiedy ilość chińskich inwestycji w Europie wzrosła od poprzedniego roku o ponad 30%⁵⁰. Według danych agencji analitycznej Mergermarket już w roku 2015 zawarto 11 umów odnośnie do chińskich inwestycji w Europie, które miały łączną wartość blisko 10 mld dolarów⁵¹. Jak ocenia Andrzej Juchniewicz, ekspert Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych (PAIiIZ), taka intensyfikacja chińskich inwestycji to dopiero początek wzrostu przepływu chińskiego kapitału⁵². Potwierdzają to dane Rhodium Group. Według danych za rok 2016 ilość chińskich inwestycji tylko w Polsce wzrosła od roku poprzedniego ponad pięćdziesięciokrotnie – z 10 mln w roku 2015 do 563 mln łącznie w roku 2016⁵³. Oznacza to, że wartość BIZ tylko za rok 2016 jest wyższa niż wartość z poprzednich szesnastu lat łącznie. Popularność BIZ wydawać by się mogła szansą dla gospodarki unijnej na szybki wzrost i wielopoziomowy rozwój, jednak realia bywają różne.

Sedno problemu⁵⁴ tkwi w rozgraniczeniu inwestycji ze względu na ich rodzaj. Przy określaniu ilości inwestycji chińskich bierze się pod uwagę zarówno inwestycje typu *greenfield*, czyli takie, które doprowadzają do powstania nowego przedsiębiorstwa, jak i te polegające na przejęciu części lub całości przedsiębiorstwa istniejącego⁵⁵. Najwięcej na rynku europejskim dokonuje

50 *Chiny coraz więcej inwestują w UE, przejmują europejskie technologie*, 15.04.2015, www.tvn24bis.pl/ze-swiatea,75/chiny-coraz-wiecej-inwestuja-w-unii-przejmuja-europejskie-technologie,533534.html (data dostępu: 10.09.2018).

51 *Ibidem*.

52 A. Borowiak, *Chiny coraz więcej inwestują w UE*, Polska Agencja Prasowa, 18.06.2015.

53 M. Kalwasiński, *Rekord chińskich inwestycji w Polsce*, www.bankier.pl/wiadomosc/Rekord-chińskich-inwestycji-w-Polsce-7501220.html (data dostępu: 11.06.2017).

54 H. Araujo, J.P. Cardenal, *Nieuchronny podbój świata po chińsku*, Katowice 2016, s. 267.

55 *Chiny coraz więcej inwestują w Europie, przejmują europejskie technologie*, www.biznes.onet.pl/wiadomosci/ue/chiny-coraz-wiecej-inwestuja-w-ue-przejmuja-europejskie-technologie/bknd60 (data dostępu: 10.09.2018).

się właśnie przejęć, które są oceniane negatywnie. Wiąże się to z przejmowaniem europejskiego *know-how*, które jest szczególnie istotne dla chińskich inwestorów⁵⁶. Są oni zainteresowani znanymi markami o ugruntowanej pozycji na rynku i doświadczeniu pozwalającym na modernizację procesu produkcji i polepszenie jej jakości⁵⁷. Mimo wzrostu ilości chińskich inwestycji w Europie nie należy zapominać, że nadal stanowią one stosunkowo niewielki odsetek wszystkich inwestycji zagranicznych na rynku unijnym⁵⁸. Skoncentrowane są ponadto głównie w trzech krajach: Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii. Według danych firmy Dealogic przez pierwsze 10 miesięcy 2016 r. chińskie inwestycje wyniosły w Niemczech więcej niż łączna wartość inwestycji z lat 2002–2015 – 44 transakcje o łącznej wartości 11,3 mld dolarów⁵⁹. Zainteresowanie chińskich inwestorów nowymi technologiami jest tutaj szczególnie widoczne, gdyż większość przejęć dotyczy firm produkujących sprzęt wysoce zaawansowany technologicznie. Niekiedy jednak takie fuzje zaczynają wpływać destrukcyjnie na rynek rodzimy. Tak dzieje się w przypadku firm niemieckich, i rzutuje to na ogół rynku wspólnotowego. Przykładem jest wykupienie przez Midea Group, chińskiego producenta sprzętu domowego, niemieckiej firmy Kuka, producenta robotów przemysłowych. Kuka jest bardzo znaną i cenioną firmą niemiecką, nic więc dziwnego, że niemieccy eksperci nie byli przychylni przejęciu tej firmy przez inwestora z Chińskiej Republiki Ludowej⁶⁰. Z drugiej jednak strony Niemcy nie mogły pozwolić sobie na radykalne działania przeciwko Chinom, gdyż mogłoby to rzutować na ogół ich relacji, czyli również przynieść straty eksportowi niemieckiemu⁶¹. Mimo starań niemieckich polityków o przekonanie inwestorów europejskich do przejęcia firmy ostatecznie Kuka została nabyta przez Chińczyków za 4,6 mld euro⁶². Podobnie, dzięki kryzysowi z 2008 r., Chiny dokonały przejęcia firm energetycznych z Portugalii, co uczyniło z nich potentata na portugalskim rynku energetycznym.

Przykłady te obrazują, że liberalizacja stosunków gospodarczych może też być zjawiskiem niebezpiecznym dla przemysłu europejskiego i kondycji

.....
56 *Ibidem*.

57 M. Kalwasiński, *op. cit.*

58 Ok. 2,5%. Szerzej zob. T. Kamiński, *op. cit.*, s. 91.

59 T. Świderek, *Chińskie przejęcia w Europie niemile widziane*, www.obserwatorfinansowy.pl/forma/rotator/chinskie-przejecia-niemile-widziane-w-europie/ (data dostępu: 2.06.2017).

60 *Ibidem*.

61 *Ibidem*.

62 *Ibidem*.

europiejskiej gospodarki. Potwierdzają ponadto słuszność stosowania pewnych ram ograniczających wolność przepływu kapitału. Prawodawstwo państw członkowskich broni się przed niebezpiecznymi przejściami poprzez dawanie pozwolenia na ich blokowanie w sytuacjach zagrożenia rynkowej konkurencji oraz w sytuacjach, gdy godzą one w żywotne interesy kraju, zagrażają jego bezpieczeństwu lub obronności⁶³. Tych kryteriów nie można jednak zastosować w stosunku do wszystkich fuzji, również tych dotyczących firm wytwarzających sprzęty wysokiej technologii. W polskim prawie zjawiska takie sankcjonuje ustawa z 24 lipca 2015 r. o kontroli niektórych inwestycji. Powstaje w jej ramach lista spółek podlegających ochronie, co oznacza, że zgodę na ich przejęcie może wydać jedynie polski rząd⁶⁴. Wydarzenia związane z przejęciem firmy Kuka doprowadziły do głosów postulujących, aby podobne regulacje przewidywało również prawo unijne. W związku z tym, że rynek niektórych państw, także Chin, jest o wiele mniej dostępny aniżeli rynek wspólnotowy dla tych krajów, według szefa resortu gospodarki Niemiec państwa członkowskie powinny móc blokować wykup akcji przez takie państwa, gdy pakiety akcji przekraczają 25% lub gdy pomysł zakupu pochodzi od rządu bądź jest przez niego finansowany⁶⁵. Problem ten rozpoczął w Unii Europejskiej debatę na temat zabezpieczeń unijnych przed takimi zagrożeniami. Pojawiają się pomysły powołania instytucji odpowiedzialnej za monitorowanie i kontrolę przejęć oraz posiadającej możliwość blokowania tych najbardziej kontrowersyjnych, na wzór amerykańskiego CFIUS (*Committee on Foreign Investment in The United States*). Niemieccy parlamentarzyści wysuwają również opinię, że Unia Europejska powinna rozumieć inwestycje zagraniczne bardziej strategicznie, a nie skupiać się jedynie na ich wartości rynkowej, gdyż jest to ryzykowne dla przemysłu Europy⁶⁶.

Konkluzje

W rozdziale tym zaprezentowano, jak wyglądają relacje gospodarcze Unii Europejskiej z Chińską Republiką Ludową w czasach coraz bardziej zaawansowanej globalizacji i zacieśniających się powiązań między rynkami na świecie. Warto zwrócić uwagę, że w przypadku tychże stosunków

63 *Ibidem*.

64 Szerzej patrz: Internetowy System Aktów Prawnych, Dz.U. z 2015 r., poz. 1272, www.isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20150001272 (data dostępu: 12.06.2017).

65 T. Świderek, *op. cit.*

66 *Ibidem*.

ważna jest zarówno rozbudowana współpraca w różnych dziedzinach, poparta dialogiem i wzajemnymi porozumieniami powiększającymi zakres tejże współpracy, jak i ostrożność, aby zainteresowanie handlem z Państwem Środka nie obróciło się przeciw rynkowi wspólnotowemu przez rosnącą konkurencję rynku chińskiego.

Badając problematykę relacji gospodarczych opisywanych stron, warto też zwrócić uwagę na ich szerszy kontekst, a zatem skorelowany z międzynarodową sytuacją polityczną i głównymi problemami polityki światowej. Chodzi tutaj głównie o problem ochrony środowiska i praw człowieka – zwłaszcza te ostatnie bywają kością niezgody w dialogu Bruksela – Pekin, a jednocześnie wpływają na wzrost konkurencyjności Chin wobec UE przez możliwości obniżenia kosztów produkcji. Ciekawe wydaje się w tym kontekście pytanie o stabilność tak rozwijanego przemysłu, który niszczy surowce naturalne i może pozostawiać za sobą szkody nawet dla przyszłych pokoleń. W przypadku rozmów Bruksela – Pekin coraz częściej pojawia się dialog na temat wspólnego rozwijania praktyk tzw. zielonej energii (*green energy*), która mogłaby pomóc w rozwiązaniu problemów środowiskowych generowanych na terenie Chin, jednocześnie poszerzając wzajemną współpracę o kolejną istotną dziedzinę. Dzięki temu strony mogłyby wspólnie rozwijać swoje gospodarki w zakresie technologii przyjaznych środowisku i jednocześnie implementować te technologie na swój grunt⁶⁷. Istnieje tutaj również perspektywa potencjalnej konkurencji i w tym zakresie, jednak by wysnuwać takie wnioski, należy poczekać na rozwój wspomnianych działań. Obecnie przeciw wagą dla potęgi Chin w relacjach z UE mogłaby być ściślejsza współpraca z USA, prowadząca do bardziej uregulowanej współpracy trójstronnej⁶⁸. Mogłaby ona zapewnić zrównoważony rozwój światowego handlu i uchronić przed szkodliwymi skutkami nieuczciwej konkurencji.

Bibliografia

- Albert E., *China-Africa*, www.cfr.org/background/china-africa (data dostępu: 2.06.2017).
Araujo H., Cardenal J.P., *Nieuchronny podbój świata po chińsku*, Katowice 2016.
Borkowski P.J., Zamecki Ł., *Relacje Unia Europejska – Chińska Republika Ludowa. Uwarunkowania wewnętrzne i międzynarodowe*, Warszawa 2012.
Borowiak A., *Chiny coraz więcej inwestują w UE*, Polska Agencja Prasowa, 18.06.2015.
China Accession to the World Trade Organization. National and International Perspectives, R. Ash, H. Holbig (eds.), London 2002.

67 J.M. Fischer (red.), *op. cit.*, s. 189.

68 *Ibidem*, s. 206.

- Cöllén B., Spross H., *Nowy jedwabny szlak: gigantyczna inwestycja i duże wątpliwości*, www.dw.com/pl/nowy-jedwabny-szlak-gigantyczna-inwestycja-i-du%C5%BCe-w%C4%85tpliwo%C5%9Bci/a-38866443 (data dostępu: 11.06.2017).
- European Commission – Environment, *Europe and China 40 years working together*, www.ec.europa.eu/environment/efe/themes/europe-and-china-40-years-working-together_en (data dostępu: 10.09.2018).
- Fallon T., *The New Silk Road: Xi Jinping's Grand Strategy for Eurasia*, „American Foreign Policy Interests”, vol. 37, 2015.
- Fornalczyk J., *Transformacja gospodarcza współczesnych Chin*, [w:] *Współczesne Chiny. Kultura. Polityka. Gospodarka*, M. Pietrasiak (red.), Łódź 2005.
- Gwiazda A., *Globalna ekspansja gospodarcza Chin*, Bydgoszcz 2013.
- Internetowy System Aktów Prawnych, Dz.U. 2015, poz. 1272, www.isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20150001272 (data dostępu: 12.06.2017).
- Kalwasiński M., *Rekord chińskich inwestycji w Polsce*, www.bankier.pl/wiadomosc/Rekord-chińskich-inwestycji-w-Polsce-7501220.html (data dostępu: 11.06.2017).
- Kamiński T., *Sypiając ze smokiem. Polityka Unii Europejskiej wobec Chin*, Łódź 2015.
- Kamiński T., *Wpływ kryzysu gospodarczego w Europie na politykę zewnętrzną Unii Europejskiej*, Warszawa 2013.
- Kluska D., *Analiza chińskiej gospodarki*, www.analazy.investio.pl (data dostępu: 22.05.2017).
- Komisja Europejska – komunikat prasowy, *Unia Europejska stawia na ambitne stosunki z Chinami*, Bruksela 2016.
- Komisja Europejska, *Statystyki dotyczące handlu*, www.ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/statistics/ (data dostępu: 9.06.2017).
- Komisja Europejska, *Zrozumieć politykę Unii Europejskiej – Handel*, s. 1, www.publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/9a2c5c3e-0d03-11e6-ba9a-01aa75ed71a1 (data dostępu: 10.09.2018).
- Komunikat Komisji Europejskiej, *EU-China: Closer Partners, Growing Responsibilities*, Bruksela 2006.
- Kopańko K., *Nowa kamera Yi 4K+ potrafi więcej niż GoPro Hero 5 i ma świetnego gimbal*, www.spidersweb.pl/2017/02/xiaomi-yi-4k.html (data dostępu: 11.06.2017).
- Łasica K., *Rekordowy deficyt handlowy z Chinami*, www.pb.pl/rekordowy-deficyt-handlowy-z-chinami-836621 (data dostępu: 12.06.2017).
- McCaleb A., *China's Changing Competitiveness: Shaking up or waking up the European Union?*, Warszawa 2014.
- Sporek T., *Analiza stosunków handlowych pomiędzy Chińską Republiką Ludową a Unią Europejską*, „Studia Ekonomiczne” 2012, nr 123, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
- Światowa Organizacja Handlu, www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (data dostępu: 2.06.2017).
- Światowa Organizacja Handlu, www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org3_e.htm#join (data dostępu: 2.06.2017).
- Świderek T., *Chińskie przejęcia w Europie niemile widziane*, www.obserwatorfinansowy.pl/forma/rotator/chinskie-przejecia-niemile-widziane-w-europie/ (data dostępu: 2.06.2017).
- Textiles Monitoring Body (TMB) *The Agreement on Textiles and Clothing*, www.wto.org/english/tratop_e/texti_e/textintro_e.htm (data dostępu: 11.06.2017).
- Unia Europejska-Chiny dziś i w przyszłości*, J.M. Fischer (red.), Warszawa 2014.
- Vidal J., *China, India, Brazil and South Africa Prepare for post-Copenhagen Meeting*, „The Guardian”, 13.01.2010, www.theguardian.com/environment/2010/jan/13/developing-countries-basic-climate-change (data dostępu: 2.06.2017).